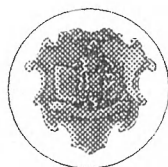

ПОЛКОВОДЦІ

Війська
Затіорозького

Серія
“Козацька
спадщина”

ПОЛКОВОДЦІ
Війська
Запорозького

До 350-ї
річниці
початку
національно-
визвольної
війни
українського
народу
середини
XVII ст.

Іван БОГУН
Кіндрат БУРЛЯЙ
Іван ВИГОВСЬКИЙ
Йосип ГЛУХ
Євстафій ГОГОЛЬ
Григорій ГУЛЯНИЦЬКИЙ
Петро ДОРОШЕНКО
Антон ЖДАНОВИЧ
Михайло ЗЕЛЕНСЬКИЙ
Василь ЗОЛОТАРЕНКО
Максим КРИВОНІС
Михайло (Станіслав) КРИЧЕВСЬКИЙ
Іван КУНЦЕВИЧ-МИНЬКІВСЬКИЙ
Дем'ян ЛИСОВЕЦЬ
Лук'ян МОЗИРЯ
Силуян МУЖИЛОВСЬКИЙ
Мартин НЕБАБА
Данило НЕЧАЙ
Іван НЕЧАЙ
Тиміш НОСАЧ
Яків ОСТРЯНИН
Мартин ПУШКАР
Петро САГАЙДАЧНИЙ-КОНАШЕВИЧ
Іван СІРКО
Павло ТЕТЕРЯ
Тиміш ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ
Прокіп ШУМЕЙКО
Павло ЯНЕНКО-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ
Герасим ЯЦКЕВИЧ

ПОЛКОВОДЦІ

Війська Запорозького

Історичні
портрети

Книга
1

Видавничий
дім
"KM Academia"
Київ
1998

ББК 63.3(4УКР)46-8
П51

Головна редколегія
серії:
академік НАН України В. Смолій
(голова),
д-р техн. наук В. Богуслаєв,
академік НАН України Я. Ісаєвич,
д-р істор. наук Ю. Милик,
д-р філос. наук В. Нічик,
д-р істор. наук В. Степанков,
канд. істор. наук Т. Чухліб
(секретар)

*Видання
здійснено за фінансової
підтримки
Міжнародного фонду
«Відродження»
та Відкритого акціонерного
товариства
«Мотор-Січ»*

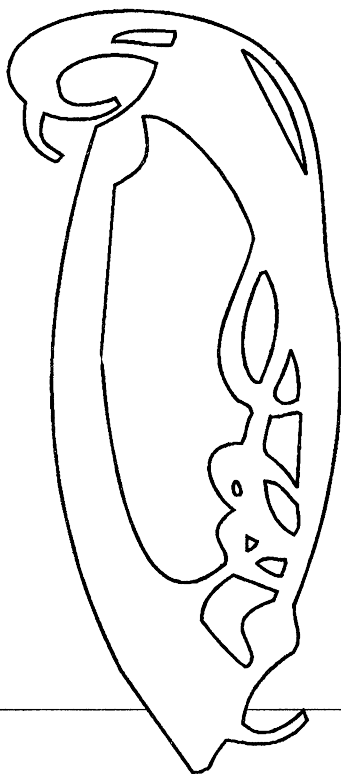
Редколегія:
В. Смолій (відповідальний редактор),
О. Гуржій (науковий редактор),
В. Щербак (науковий редактор),
Т. Чухліб (відповідальний секретар),
В. Матях

ISBN 966-518-011-8

© Інститут історії України НАН України, 1998
© Науково-дослідний інститут козацтва, 1998
© М'яковська Н. В., Соловйов В. С., художнє
оформлення, 1998
© Видавничий дім «KM Academia», 1998

ЯКІВ
ОСТРЯНИН

В ході широкого народного руху 20–30-х років XVII ст. зросла ціла плеяда талановитих козацьких ватажків із багатим військовим досвідом і зрілим політичним мисленням. У козацькому середовищі утверджується ідея автономії у складі Речі Посполитої, яку успішно використав у майбутньому Богдан Хмельницький. Палким її прихильником був також запорозький ватажок Яків Острянин.

Виходець з остерського боярства, яке з посиленням польського гніту в Україні масово вступало до лав козацтва, Яків Острянин часто зустрічається в літературі під іменем Яцька, Степана, Стефана. Цілком ймовірною здається перша згадка про нього за 1621 р., зважаючи на традицію спільних дій запорожців і донських козаків проти турецько-татарської агресії. Посланець московського царя боярин Семен Опухтін, прибувши з Дону, розповідав у Польському приказі: «Ходили де з Дону на море на добычу атаманы и казаки, атаман Василей Малыгин, а с ним 1300 человек да с ними же запорожских черкас 400 человек. Атаманы были у всех черкас и казаков большие: черкашения Сулим, да Шило, да Ятлкой».

Якщо про Шила інших свідчень не збереглося, то достеменно відомо, що козацький гетьман Іван Сулима часто здійснював походи разом з донцями до Азова, Керчі, Кафи, Кілії та Ізмаїлу і навіть інколи зимував на Дону. Участь Якова Острянина в експедиціях запорожців дала йому можливість здобути не лише військовий досвід, а й авторитет серед січового товариства.

Спираючись на заслуги перед Річчю Посполитою, українське козацтво після Хотинської війни 1620–1621 рр. намагалося розширити права і привілеї, а також підтримувало прагнення добитися офіційного визнання православної ієрархії на чолі з митрополитом Іовом Борецьким. Ці питання складали основу ко-

заської інструкції на сейм 1625 р. Послами до Варшави були Яків Острянин, Ілляш Федорович і Дасько Гордієнко. Як це траплялося й раніше, вирішення українських справ сейм переніс на майбутнє, що стало однією з причин козацького повстання під проводом гетьмана Марка Жмайла в 1625 р. Участь в ньому Якова Острянина досить вірогідна, оскільки головну рушійну силу становило реєстрове козацтво. Збільшення реєстру до 6 тис. чоловік за Куруківською угодою не зняло напруги в козацькому середовищі. Навпаки, з кінця 20-х років нереєстрові обирали власного старшого або ж гетьмана, створюючи грізну силу для колоніального режиму в Україні. Очевидно, не минули Якова Острянина і бурхливі події 1630 р., коли вперше гетьману Тарасу Федоровичу вдалося об'єднати всі козацькі сили і успішно протистояти кварцяному війську. Згідно з Переяславською угодою (1630) козацький реєстр збільшувався на дві тисячі чоловік. Один із полків, що перебували на королівській службі, очолював досвідчений Яків Острянин.

Під час Смоленської війни (1632–1634) полк Якова Острянина вступив на територію Московської держави в районі Севська. У відписці Івана Колошинського до Розрядного приказу від 15 березня 1633 р. говорилося: «...марта в 1-й день пришли литовские люди под Севск: пан Вишневецкий да пан Жолковский Лукаш, да с запорожскими казаки гетман Ильяш, да полковник Гришка Черкасский, да полковник каневский Данила, да полковник Острянин Яцко, да полковник Юрко чигиринский латыш, да полковник Филоненко корсунский, да полковник Билецкий и город Севск осадили». Влітку того ж року чернець Микільського монастиря Валуїок у чолобитній московському царю скаржився на великі спустошення від «литовських людей». Подальший шлях Якова Острянина проліг до Білгорода. Воевода Михайло Волинський сповіщав до Розрядного приказу, що 22 липня полк Острянина розпочав осаду міста. Козакам не вдалося штурмом здобути замок, тому вони спалили передмістя і відійшли до Путивля. За спогадами сучасника, поляки разом із запорожцями «нагнали багато страху ворогові». З початку 1634 р. головна увага уряду Речі

Посполитої була зосереджена на організації сил під Смоленськом, але звісток про участь у цій кампанії Якова Острянина немає. Ймовірно, що причиною його повернення в Україну стали протиріччя з фактичним керівником сіверського напрямку польсько-шляхетських військ Яремою Вишневецьким — наймогутнішим магнатом Лівобережжя. Підтвердженням даної тези може слугувати факт козацьких виступів проти місцевої влади на Полтавщині взимку 1634–1635 рр., де один із повстанських загонів очолював Яків Острянин.

Ймовірно, після Смоленської війни Острянин остаточно «осідає» поблизу Полтави, у межиріччі Ворскли і Коломака. Онук славного гетьмана Іван Іванович Іскра, продаючи частину своїх земель у березні 1678 р., зробив запис у полтавському уряді: «дед мой, славной памяти небожчик Янко Острянин полещил (передал. — Авт.) небожчику моему Ивану Искре Ковжижу с лесом, с сеножатми, з плесами». Вартість маєтності оцінювалася в 400 польських злотих. Поблизу Ковжижі Якову Острянину належало й урочище Соколиний Байрак. Права на володіння частиною останнього добивалася в полтавському суді (1668) його дочка Марія. В сім'ї Острянина зростало два сини — старший Іван і молодший Йосип. Життя постійно приносило нові тривоги й випробування для козацької родини.

Влітку 1637 р. на Подніпров'ї спалахнуло козацьке повстання під проводом гетьмана Павла Бута, більше відомого в народі як Павлюк. Головні його сили зосереджувалися поблизу Черкас, а універсали із закликами до боротьби з польсько-шляхетським пануванням розійшлися по багатьох селах, містах і містечках України. Особливу надію Павлюк покладав на Лівобережжя, де проживала значна частина непокріпаченого селянства і козаків. Заклики мали величезне значення для розгортання повстання. Чернець домініканського ордену Шимон Окольський, який у чині військового капелана супроводжував коронне військо в 1637–1638 рр. в Україні писав: «Зрадівши такій оказії, чернь і піддані-випишки, непослушні реєстрові, швидко почали збиратися в загони, наїжджали в шляхетські домівки, міста, замки та українські маєтності князя Ієремії Вишневецького, бунтували підданих проти

власних панів, забороняючи їм відбувати повинності на користь останніх, зневажали уряди». На Чернігівщині активно діяли повстанські загони Івана Коростеля, Пирога, Носка, на Київщині — Богдана Кизима, на Полтавщині — Кизименка та Якова Острянина. Проте Павлюку не вдалося зібрати воедино численні козацькі загони, що стало однією з причин поразки повстання. Присягу на вірність королю від імені реєстрових поблизу Боровиці 14 грудня 1637 р. підписав писар Богдан Хмельницький. Відразу після цієї урочистої акції частини кварцяного війська були направлені на Лівобережжя для розправи над загонами народних месників. Після одного з боїв під Полтавою Яків Острянин відійшов на Запорожжя. За участь у козацько-селянському повстанні його родинні маєтності поблизу Києва привілеєм Владислава IV від 22 березня 1638 р. передавалися у володіння жовніра корогви Самуїла Лаща шляхтича Мацея Доманського.

В той час на Запорозькій Січі гуртувався кількатисячний козацький загін. Були в ньому й соратники Павлюка Дмитро Гуня та Карпо Скидан, які готувалися до нового виступу на волості. Водночас власті за королівським наказом у лютому 1638 р. зорганізували каральну експедицію для остаточної розправи над «бунтівниками». Її очолив старший комісар Казимир Мелецький. Коронний гетьман Станіслав Конецпольський вручив йому спеціальну інструкцію, в якій містилася вказівка про повернення із Запорожжя до своїх панів виписаних з реєстру і спалення всіх козацьких чайок. В разі опору Січ на Базавлуці підлягала знищенню. До експедиції, крім кварцяного війська, були залучені й 4 тисячі реєстрових козаків, очолюваних старшим Ілляшем Караїмовичем.

Шляхетське посольство повернулося з Січі з відповіддю про недоцільність переговорів щодо виписаних з реєстру і їх повернення на волості. Спроба штурмом оволодіти козацькою твердиною не принесла бажаних результатів. Завдяки добре організованій Яковом Острянином агітації значна кількість реєстрових перейшла на бік запорожців. В листі до С. Потоцького Казимир Мелецький пояснював свою невдачу неба-

жанням козаків вести міжусобну різню: «з допомогою козаків трудно воювати проти їх же народу — як вовком орати».

Після того, як штурм карателів було відбито на Січі відбулася козацька рада, на якій гетьманом було обрано Якова Острянина. Разом з Дмитром Гунею, Карпом Скиданом, Матвієм Незнанським та іншими сподвижниками він провів велику підготовчу роботу напередодні збройного повстання. Їх листи, універсали й грамоти розповсюджувалися майже на всіх українських землях, доходили навіть у віддалені міста і села Поділля, Волині та Покуття. Нерідко місію розповсюджувачів, а водночас і розвідників виконували священики, ченці, жебраки та бандуристи. З проханням про допомогу в боротьбі проти шляхти із Запорожжя направлялося посольство на Дон. Незабаром звідти прибули запорожці, які брали участь у штурмі Азова, і загін донських козаків.

10 березня 1638 р. Яків Острянин видав універсал, в якому звернув увагу на посилення соціального і національного визиску народних мас України з боку шляхти та магнатів. У документі підкреслювалась мета виступу повстанського війська із Запорожжя: «скинути при божій помочі з вас, народу нашого православного, ярмо, неволю і ляхівське тиранське мучительство, щоб помститися за вчинені образи, розор і катівські гвалти». Досить чітко звучала пересторога про небезпеку, яка загрожувала повстанню з боку реєстрової старшини. Тому підготовку до виступу рекомендувалося проводити таємно, читати листи і грамоти під присягою «між своїми людьми».

В другій половині березня козацьке військо виступило із Запорожжя. Як підкреслював у своєму щоденнику Ш. Окольський «початок повені на Дніпрі та інших річках надав козакам стільки відваги, що вони задумали воскресити загиблу і похоронену під Кумейками славу». Повстанці планували відрізати розташовані на Лівобережній Україні шляхетські загони від Правобережжя і розгромити їх. З цією метою вони розділилися на три частини. Головні сили на чолі з Яковом Острянином рушили лівим берегом Дніпра. В напрямку Чигирина по Правобережжю направилися загони Карпа Скидана, які мали

охороняти підступи до Дніпра із заходу, звідки могли з'явитися шляхетські підкріплення. Кілька сотень повстанців під керівництвом Дмитра Гуні піднімалися вгору по річці на човнах для захоплення головних переправ. За свідченням сучасників, повстанське військо налічувало близько 16 тис. чоловік. Якщо ця цифра й перебільшена, то, очевидно, не набагато, оскільки похід Якова Острянина на волості викликав велику тривогу у місцевих властей. Окольський зафіксував, що, за чутками в Україні, «Острянин виступив із Запорожжя з великим і непереможним військом, з доброю артилерією, з розрахунком на обіцяну допомогу і прихильність населення, здатного зрадити Речі Посполитій: одні готували порох, інші поставляли людей, гроші і провіант, влаштовували шпиталь у Трахтемирові; Межигірський монастир шле їм благословіння і Печерський віддає честь, на водах уже готові переправи; самі річки Псел, Сула, Стариця і Дніпро несуть Острянина: *veni, vidi, vici*».

Полковник Стефан Потоцький, який замішав на той час польного гетьмана, одержав звістку про початок повстання від реєстрових. Він мав намір зустріти Острянина до вступу козаків у густонаселені райони Подніпров'я. Проте цим планам не судилося збутися. Повстанці швидко підійшли до Кременчука, Максимівки, Пиви, Чигирин-Діброви. При підтримці місцевого населення вони розгромили шляхетські гарнізони і зайняли переправи через Дніпро. Впевнившись у міцності тилів, Я. Острянин рушив у глиб Лівобережжя на Хорол, а потім зайняв Омельник. Незважаючи на перші успіхи, повстанці вирішили зупинитися в Говтві і дочекатися підкріплення. Місто розташовувалось у межиріччі Псла і Говтви і було оточене лісами та болотами, що сприяло організації оборони. Повстанці укріпили міський замок, насипали високий земляний вал між берегами річок. У шоденнику Окольського міститься досить цікаве уточнення організації оборони: «На валах розставили тисячі людей, кілька сот було розміщено для охорони воріт та веж, а у передовому шанці — артилерію, крім того, на височинах розмістили чаклунів і чарівниць, щоб вони мали змогу здійснювати заклинання над порохом, гарматами, повітрям і вогнем».

В другій половині квітня коронне військо на чолі з С. Потоцьким вирушило з Лубен через Хорол до Говтви. Звівши земляний вал проти окопів повстанців, карателі зробили спробу силами німецької піхоти і реєстрових козаків оволодіти мостом через Псел проти головних воріт міста, але були зупинені шквальним артилерійським вогнем. У цей час загін запорожців зайшов до них у тил, перегородивши завалами з колод шлях до відступу. Кавалерія С. Потоцького, опинившись у пастці, не змогла атакувати, тому піхота відійшла від замкових стін і розпочала зводити укріплення з протилежного боку. Наступного дня перевага козаків стала очевидною, і коронне військо, втративши близько 3 тис. чоловік, почало тікати в напрямку Лубен.

Однією з причин невдалого початку експедиції Ш. Окольський називав недооцінку сил повстанців, на яких дивилися як на пастухів і робітників, а тим часом, підкреслював військовий капелан, «серед них знайшлися б достойні називатися рівними по хоробрості Цінціннату, який від плуга був закликаний у диктатори, чи Фемістоклу».

Перемога Якова Острянина змусила противника змінити тактику. Потоцький зосередив відступаючі загони на лівому березі річки Сули проти Лубен і послав гінців у Бар та на Покуття до С. Конєцпольського та М. Потоцького по допомогу. Вибір місця для табору в центрі володінь магната Яреми Вишневецького виявився не випадковим. У Лубнах знаходилися склади зброї і боеприпасів, а саме місто стояло на стику важливих шляхів Лівобережної України і могло стати зручним оборонним пунктом. Водночас ряди повстанців поповнювалися сотнями селян та міщан з Полтавщини та Чернігівщини. З боку Києва до Острянина рухалися загони повстанців під керівництвом Соломи, Мурка, Сави. У козацькому таборі панувало піднесення бойового духу. За словами Окольського, «козаки були впевнені у своєму успіху і вже розподіляли Україну між своїми ватажками: одному віддавали Переяслав, іншому Київ, третьому Волинь». Отже, можна стверджувати, що в ході боротьби з польсько-шляхетським військом у свідомості повстанців поступово утверджувалась ідея автономного

устрою козацької України в складі Речі Посполитої, а також способи досягнення такої мети.

Яків Острянин мав намір провести вирішальний бій проти коронного війська під Лубнами до підходу туди полчищ Я. Вишневецького і М. Потоцького з Правобережжя. Швидким наступом він намагався перешкодити противнику укріпитися на новому місці. Водночас військо С. Потоцького встигло зайняти вигідні позиції між річками Сулою й Солоницею, одержало в підкріплення кілька шляхетських загонів і приготувалося до оборони.

Вранці 6 травня після артилерійського обстрілу противника козаки пішли на штурм його табору. У повідомленні реєстрового козака Володимира Лаврова зазначалося, що повстанцям, яких налічувалося близько 12 тис. проти 6 тис. жовнірів, не вдалося використати перевагу в живій силі. Шляхетська кіннота глибоко врізалася в наступальну хвилю повстанців, відволікаючи їх сили від головної твердині С. Потоцького. Окольський зазначав: «Усе це відбувалося не без втрат для нашого війська, загинуло багато людей та коней. Поле вже сильно зрослося кров'ю, час перейшов за полудень, вже минула вечірня, а битва все продовжувалася...» Численні втрати з обох боків та настання ночі припинили побоїще. Залишки шляхетського війська перейшли по мосту через Сулу і заховалися за міськими мурами.

Продовжувати облогу Лубен після виснажливої битви повстанці не мали сил. Гостро відчувалася відсутність боеприпасів та свіжих підкріплень. Враховуючи ці обставини, Острянин почав відводити своє військо до Миргорода, де знаходилися селітряні варниці і склади пороху. Стефан Потоцький з розвідувальною метою послав за відступаючими кілька сотень кінноти, очолюваних полковником Яном Гжицьким. Проте в кількох верствах від Лубен шляхтичі зустрілися з повстанським ополченням на чолі з Путивльцем та Ріпкою, до якого входило й 500 донських козаків. Жовніри виманили противника на відкриту місцевість і оточили, а з прибуттям С. Потоцького зав'язався нерівний бій, який тривав до сутінок. Цікаво, що завдяки умілим діям козацьких стрільців, шляхті довго не вдавалося підійти до табору Путивльця. Наступного дня жов-

ніри все ж подолали опір повстанців. Потоцький спочатку оголосив про помилування при умові видачі Путивльця, але не стримав слова, і озвіріла шляхта вчинила жорстоку різню серед повстанців.

Поповнивши військо в Миргороді, Я. Острянин розпочав наступ через Лукім'я до р. Сліпорід. Зупинившись на правому її березі між Яблуневим і Лубнами, він знову відправив закличні листи й універсали на Подніпров'я. Під їх впливом у боротьбу включалися й жителі Правобережжя. Так, у районі Києва діяв великий загін народних месників під керівництвом Сави. Близько 5 тис. повстанців, очолюваних запорожцем Нестором Бардаченком, здійснили бойовий рейд з Трахтемирова, через Ржишів, Стайки, Трипілля до Києва. Шляхта, міська адміністрація і гарнізон жовнірів заховалися за міськими стінами. Польному гетьману М. Потоцькому для протидії повстанцям довелося послати полк коронного стражника Самуїла Лаша, але вони відійшли на Труханів острів, а потім робили спроби з'єднатися з Острянином.

Розмах повстання серйозно турбував уряд Речі Посполитої. 25 квітня Владислав IV видав спеціальний універсал про негайну виплату грошей коронному війську. Миколі Потоцькому було дано наказ відбутися на Подніпров'я для придушення народного руху. Крім того, в середині травня з Бара виступив на чолі 5 тис. карателів магнат Я. Вишневецький.

Дізнавшись про наближення нових шляхетських сил, Яків Острянин розіслав сторожові загони, щоб перекрити шлях від Бикова, Пирятина і Переяслава до Лубен. Цим відразу ж скористався С. Потоцький, до якого 19 травня підійшов Я. Вишневецький. Об'єднане військо несподівано напало на табір Острянина. Оборона тривала до настання сутінків, після чого повстанці відійшли до Лукім'я і далі в Жовнин. На місце повстанського табору вранці прибув загін на чолі з полковником Сокирявим, але застав там лише шляхту. За словами Окольного, «то був старий козак, знайомий з морем і відомий керівник бунтів, знав він багато хитрощів і чар, заклинань і на рушниці, і на хвороби, справжній запорозький характер-

ник». Козаки організували засіку в лісі на болотистій місцевості і два дні тримали оборону, завдаючи втрат коронному війську. Під час бою Сокирявий потрапив у полон, чому зі слів сучасника, карателі були дуже раді, ніби схопили самого Острянина. Лише невелика частина загону через болота пробилася до основних сил.

Переслідуючи відступаючих по правому березі р. Сули, кіннота С. Потоцького з ходу атакувала нові позиції повстанців під Жовнином. Відчайдушна оборона зупинила наступальні дії шляхти, але перевага коронного війська стала очевидною. Втративши надію на успіх, Яків Острянин із загonom, до якого входили полковники Василь Боговцов і Онуфрій Попов, осавул Іван Гордєєв і писар Філон Юр'єв, сотники Михайло Переяславець, Мартин Розсоха, Богдан Матюшенко, Дем'ян Бут та кілька сотень рядових повстанців, залишили табір під Жовнином. У ніч на 31 травня вони переправилися через Сулу і пішли на територію Московської держави. Поблизу Миргорода до них приєднався ще один загін учасників повстання, що складався із селян та міщан, які прагнули знайти порятунком від шляхетського терору. Всього на чолі з Острянином за московський кордон перейшли більше 3 тис. чоловік.

Прибувши до Білгорода Яків Острянин у розмові з місцевим воєводою Петром Пожарським висловив бажання стати на службу московського царя. У грамоті Розрядного приказу, зокрема, говорилося: «...били челом государю гетманъ Яцко Острянин и они, полковники, и черкасы, мещане, пашенные люди с литовской стороны пошли на наше имя на постоянную службу от жестоких гонений и от смертельного убийства папезжан польских людей, не желая быть в папезжской вере». Невдовзі їх прохання було задоволене. Козакам надавалося царське жалування за охорону південного прикордоння Московської держави. Для постійного поселення визначалося Чугуївське урочище. Цікаво, що прибулі селяни зараховувалися до розряду державних, а міщани й козаки прирівнювалися у правах до російського козацтва. Крім того, козакам надавалася земля в розмірах, відповідних до службового чину. У царсь-

кому указі, зокрема, вказувалося: «дати на пашню земель гетману 120 чети, сину его 40 чети, войсковому есаулу 50 чети, войсковому дьячку 40 чети, сотникам 10-ти человекам по 30-ти и по 5-ти чети, пятидесятникам 9-ти человекам по 30-ти чети, рядовым 887-ми человекам по 20-ти чети».

Вже в лютому 1639 р. білгородський воєвода доповідав у Москву про завершення зведення Чугуївського городища українськими переселенцями. Поряд з різними ремеслами тут розвивалися й традиційні для степової зони промисли. Нерідко жителям Чугуєва доводилося вступати в бій з кочівниками. Про один з них йшла мова у відписці чугуївського воєводи Петра Щетиніна в Розрядний приказ від 1 липня 1640 р.: російські служили люди на чолі з Наумом Ізвізцовим і українські козаки під проводом Якова Острянина «с татары билися и побили на приступе татар многих людей и переранили». Однак через деякий час виник розлад серед козаків. Цілком можливо, що вони не могли ужитися з бюрократією російського воєводи. Навесні 1641 р. в одній з міжусобних сутичок Яків Острянин загинув.

За повідомленням путивльського воєводи Петра Волконського на початку липня син Острянина Іван їздив в Україну просити у властей дозволу для повернення. В цей час уряд Речі Посполитої вів переговори з царськими воєводами стосовно аналогічної проблеми, оскільки кількість переселенців сягала більше 20 тис. чоловік. Майже всі козаки з Чугуєва повернулися в Україну. Іван Острянин оселився поблизу Полтави на батьківщині, заснувавши слободу Іскрівку. Його дочка Євдокія вийшла заміж за пасинка Богдана Хмельницького Данила, а сини Іван та Захарій зайнялися лицарським ремеслом. У Реєстрі Війська Запорозького за 1649 р. Іван Острянин записаний полтавським сотником, згідно з існуючою традицією, під прізвищем Іскренко. В ході Визвольної війни українського народу 1648–1657 рр. він продовжив справу батька — славного козацького гетьмана.

ЗМІСТ

Передмова (Смолій В., акад. НАН України)	5
БОГУН Іван (Гуржій О., к. і. н.)	7
БУРЛЯЙ Кіндрат (Брехуненко В., к. і. н.)	27
ВИГОВСЬКИЙ Іван (Мишик Ю., д. і. н.)	39
ГЛУХ Йосип (Мишик Ю., д. і. н.)	53
ГОГОЛЬ Євстафій (Чухліб Т., к. і. н.)	63
ГУЛЯНИЦЬКИЙ Григорій (Степанков В., д. і. н.)	81
ДОРОШЕНКО Петро (Степанков В., д. і. н.)	101
ЖДАНОВИЧ Антон (Гурбик А., к. і. н.)	121
ЗЕЛЕНСЬКИЙ Михайло (Мишик Ю., д. і. н.)	141
ЗОЛОТАРЕНКО Василь (Панашенко В., к. і. н.)	151
КРИВОНІС Максим (Мишик Ю., д. і. н.)	163
КРИЧЕВСЬКИЙ Михайло (Станіслав) (Степанков В., д. і. н.)	177
КУНЦЕВИЧ-МИНЬКІВСЬКИЙ Іван (Мишик Ю., д. і. н.)	193
ЛИСОВЕЦЬ Дем'ян (Брехуненко В., к. і. н.)	199
МОЗИРЯ Лук'ян (Мишик Ю., д. і. н.)	213
МУЖИЛОВСЬКИЙ Силуян (Мишик Ю., д. і. н.)	221
НЕБАБА Мартин (Коваленко О., к. і. н.)	227
НЕЧАЙ Данило (Степанков В., д. і. н.)	241
НЕЧАЙ Іван (Горобель В., к. і. н.)	261
НОСАЧ Тиміш (Мишик Ю., д. і. н.)	277
ОСТРЯНИН Яків (Щербак В., к. і. н.)	287
ПУШКАР Мартин (Горобель В., к. і. н.)	299
САГАЙДАЧНИЙ-КОНАШЕВИЧ Петро (Сас П., к. і. н.)	313
СІРКО Іван (Сергієнко Г., д. і. н.)	329
ТЕТЕРЯ Павло (Дашкевич Я., д. і. н.)	347
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ Тиміш (Матях В., к. і. н.)	365
ШУМЕЙКО Прокіп (Мишик Ю., д. і. н.)	377
ЯНЕНКО-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ Павло (Мишик Ю., д. і. н.)	385
ЯЦКЕВИЧ Герасим (Мишик Ю., д. і. н.)	391

Науково-популярне
видання

Серія
«Козацька
спадщина»

ПОЛКОВОДИЦІ
Київська
Запорозького

Історичні
портрети

Книга перша

В оформленні використано
портрети полководців з видання
С. В. Величка «Літопис». Т. 1, 2;
малюнки О. Данченка
та Д. Нарбута

Оригінальний
знак серії розробив
О. Руденко

Художнє оформлення
Н. Мясковської,
В. Соловйова

Редактори
В. Кузнецов, Г. Туранська
Набір О. Гончара
Оригінал-макет підготував
О. Мостяєв

Підписано до друку 10.12.98 р.
Формат 60×84¹/₁₆. Папір офсетн. № 1.
Друк офсетний. Гарнітура «Souvenir».
Умовн. друк. арк. 23,25. Обл.-вид. арк. 25,0.
Наклад 1 000. Зам. 8–269.

Інститут історії України НАН України
Науково-дослідний інститут козацтва
252001, Київ-1,
вул. М. Грушевського, 4, кімн. 509.
Тел.: 229-06-53.
Тел./Факс: 229-62-63

Надруковано з оригінал-макета
в друкарні НаУКМА.
254070, Київ-70,
вул. Сковороди, 2.
Тел.: 416-60-92

Карта України поч. XVIII ст. (із картографічної збірки Ягеллонської бібліотеки в м. Кракові)

П51 Полководці Війська Запорозького: Історичні портрети / Редкол.: В. Смолій (відп. ред.) та ін.— К. : Видавничий дім «KM Academia», 1998.— Кн. 1.— 400 с. (Сер. «Козацька спадщина».)

ISBN 966-518-011-8

На основі багатого джерельного матеріалу із залученням досягнень вітчизняної та зарубіжної історичної науки й застосуванням новітніх методологічних засад сучасні історики створили яскраві, багатопланові портрети І. Богуна, М. Кричевського, М. Кривоноса, Д. Нечая, П. Шумейка, І. Сірка, П. Дорошенка та інших відомих, а також малознаних нині для широкого загалу козацьких полководців, через діяльність яких вимальовуються суворі будні військових походів, триумф перемог і гіркота поразок, панорами грандіозних битв, складні процеси тогочасного суспільно-політичного життя козацької України.

Наступні книги серії будуть присвячені іншим видатним діячам середньовіччя та нового часу.

Видання розраховано на широке коло читачів, студентів, викладачів, науковців, військовослужбовців, усіх, хто цікавиться історією України.

ББК 63.3(4УКР)46-8